

LBRIS

We know
books

Războiul Rece

O lume divizată
în două blocuri

JUAN CARLOS PEREIRA CASTAÑARES

LITERA
București

CUPRINS

INTRODUCERE	6
CE ESTE RĂZBOIUL RECE? A FOST INEVITABIL?	11
CEILALȚI PROTAGONIȘTI AI RĂZBOIULUI RECE	37
EVOLUȚIA RĂZBOIULUI RECE <i>1947-1989</i>	73
SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE ȘI CONSECINȚELE SALE <i>1989-1991</i>	103
ANEXE	123

1

CE ESTE
RĂZBOIUL RECE?
A FOST INEVITABIL?**De la colaborarea Aliatilor la confruntare**

Al Doilea Război Mondial s-a încheiat în Europa între 7 și 8 mai 1945 și definitiv la 2 septembrie 1945, după aproape șase ani de lupte sângeroase care s-au soldat cu peste 50 de milioane de morți. Spre deosebire de prima conflagrație mondială, în timpul acestor șase ani au avut loc cel puțin trei evenimente care trebuie luate în considerare pentru a explica începutul Războiului Rece.

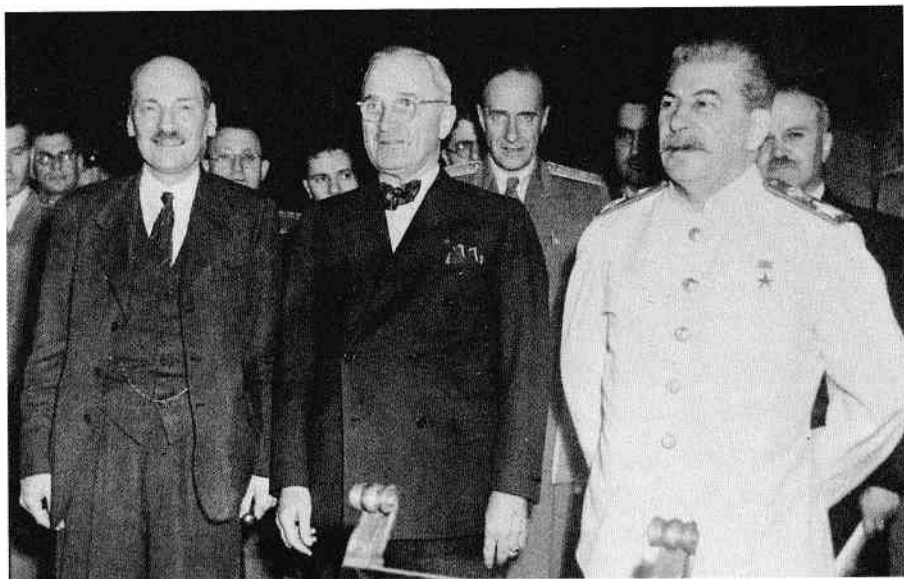
Primul dintre acestea a fost colaborarea dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, state cu două sisteme politice, ideologice și economice antagoniste, ca o cerință obligatorie pentru a elimina dușmanul comun. Această situație părea să provoace o schimbare pozitivă în lumea postbelică și se credea că, într-un fel sau altul, cooperarea dintre cele două puteri va continua și după încheierea războiului.

În al doilea rând, și spre deosebire de Primul Război Mondial, nu s-a dorit să se aștepte sfârșitul conflictului pentru a se convoca o conferință de pace sau pentru a se proiecta lumea postbelică.

Din 1941, la Conferința Atlanticului, până în vara anului 1945, la Conferința de la Potsdam, principalii lideri ai puterilor aliate, în mod concret președinții americani Roosevelt și, ulterior, Truman, politicienii britanici Churchill și Attlee, în calitate de prim-miniștri, și liderul sovietic Stalin, s-au întâlnit în cadrul a paisprezece conferințe majore „la vârf” pentru a concepe noua ordine internațională, noile organizații care urmau să reprezinte această nouă ordine și viitorul Germaniei ca principală responsabilă pentru războiul mondial. Dar nu a existat niciodată o conferință de pace.

În al treilea rând, Europa în ansamblul ei și, în special, marile puteri precum Franța sau Germania au fost cele care au suferit cel mai mult din cauza războiului, dar și țările ocupate, distruse atât de germani, cât și de Aliați. Declinul european era o realitate incontestabilă. Statele Unite, pe de altă parte, deveniseră principala putere economică a lumii după război, fără a suferi nicio distrugere a teritoriilor sale și cu o creștere economică în timpul conflictului de 15% pe an. În ce o privește, Uniunea Sovietică, în ciuda numărului enorm de victime – peste 20 de milioane de morți – și a distrugerilor materiale suferite, a fost recunoscută ca o mare putere de către dușmanii săi tradiționali, deoarece poseda o forță militară considerabilă și, în plus, urma să-și vadă curând efortul de război recompensat într-un mod inimaginabil pentru Stalin.

Dacă luăm în considerare acești trei factori, putem înțelege importanța ultimelor două conferințe: cea de la Ialta și cea de la Potsdam. La aceste conferințe, liderii celor trei puteri aliate au închis principalele subiecte postbelice, în special „chestiunea germană”, cu împărțirea și cu ocuparea celor patru zone în care a fost divizată Germania.

Clement Attlee, Harry S. Truman și Josif Stalin la Conferința de la Potsdam, în 1945.
Lumea postbelică a fost modelată de întâlniri ca aceasta,
și nu de o conferință de pace propriu-zisă.

Dar tot în cadrul acestor conferințe, Uniunea Sovietică a realizat ceea ce Stalin își dorea încă din anii 1930: să-și reconstruiască și să-și extindă țara și să-și amplifice cât mai mult posibil influența în Europa. Folosind forța Armatei Roșii, diplomația sovietică, susținută de un serviciu secret puternic și de partidele comuniste din întreaga Europă, loiale disciplinei comuniste internaționaliste, Uniunea Sovietică a reușit să își mărească teritoriul cu 475 000 de kilometri pătrați (aproximativ 24 de milioane de persoane) și și-a extins influența și controlul asupra a peste un milion de kilometri pătrați, cuprinzând 92 de milioane de oameni și șapte țări: astfel a luat naștere Europa de Est.

MARI PERSONALITĂȚI

Iosif Stalin

Iosif Stalin (1879–1953) a fost liderul URSS din 1924, dată de la care l-a înlocuit pe Lenin, până la moartea sa în 1953. De origine georgiană, provenind dintr-o familie modestă, a intrat într-un seminar religios, de unde a fost exmatriculat ca subversiv. În 1898 a intrat în Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din Rusia, unde a devenit agitator și organizator de greve și de demonstrații. A fost arestat și deportat în Siberia, dar a evadat ulterior, ceea ce i-a permis să continue să opereze în clandestinitate până în 1905, când s-a alăturat bolșevicilor după ce l-a întâlnit pe Lenin. În 1917 a luat parte, sub pseudonimul „Stalin” („Omul de Oțel”), la mișcarea revoluționară lansată în februarie. După victoria bolșevicilor, a făcut parte din primul guvern și din 1922 a fost numit secretar general al PCUS. După moartea lui Lenin, a început să-și sporească puterea în cadrul partidului, intrând în conflict cu Troțki, pe care l-a exclus din organizație, și mai târziu a pus să

fie asasinat. Începând din 1928 a pus în aplicare un plan de industrializare și un plan de colectivizare forțată, care au dus la numeroase arestări și execuții. În 1939 a semnat un acord secret cu Hitler pentru a împărți Europa de Est, dar când naziștii au invadat URSS în 1941, Stalin a decis să intre în război de partea Alianților. La Ialta și la Potsdam a reușit să își extindă influența și controlul asupra Europei Centrale și de Est, cu ajutorul așa-numitei Cortine de Fier.

Iosif Stalin în timpul Conferinței de la Potsdam, 1945

Această nouă realitate europeană a făcut ca, la doar câteva luni de la sfârșitul războiului, cooperarea aliată și în special relațiile dintre Moscova și Washington să se deterioreze treptat. În februarie 1946, Stalin a ținut un discurs dur împotriva puterilor occidentale și a blocului capitalist, în care sublinia rolul central al Uniunii Sovietice în victoria asupra nazismului – un efort care, în opinia sa, nu fusese corect recompensat –, precum și necesitatea extinderii și consolidării influenței comunismului în lume. În Statele Unite nu s-a acordat importanța convenită nici noului limbaj al liderului sovietic, nici mesajului implicit al discursului său. Dar două persoane au înțeles ce vor însemna cuvintele lui Stalin pentru lume.

Diplomatul american George F. Kennan, un mare sovietolog care se afla în acel moment la ambasada SUA din Moscova, a trimis guvernului american, la câteva zile după discursul lui Stalin, o „telegramă lungă” secretă în care făcea o apreciere foarte realistă și critică a sovieticilor și a obiectivelor lor expansioniste. Kennan a recomandat superiorilor săi creșterea resurselor militare și adoptarea unei politici de fermitate și de rețineră împotriva Uniunii Sovietice. Ulterior, această telegramă a fost publicată în revista *Foreign Affairs* (iulie 1947), sub pseudonimul „X”, confirmându-se astfel în mod clar că acesta urma să fie cursul politicii Statelor Unite în noua fază de tensiune care se anunța cu Moscova.

Celălalt protagonist urma să fie fostul premier britanic Winston Churchill. După ce a pierdut alegerile din 1945, a călătorit și a ținut conferințe despre experiența sa politică și despre viziunea sa asupra noii lumi postbelice. În martie 1946 era la Fulton (SUA), unde urma să fie numit *doctor honoris causa* al universității și a prezentat

MARI PERSONALITĂȚI

George F. Kennan

Poate mai puțin cunoscut decât alți protagoniști ai Războiului Rece, diplomatul și istoricul George F. Kennan (1904–2005) a devenit o figură-cheie în politica externă a SUA începând din 1946, când a formulat așa-numita „doctrină de îngrădire” împotriva expansiunii comuniste. Unul dintre cei mai importanți experți în istoria Rusiei și autor a numeroase lucrări pe această temă, Kennan se afla la ambasada SUA din Moscova în 1946, în calitate de șef adjunct. Ca răspuns la o solicitare oficială referitoare la comportamentul URSS în noua situație internațională, a scris o lungă telegramă secretă, în care susținea cu argumente solide că regimul sovietic era de natură expansionistă și că Stalin avea nevoie de o lume ostilă pentru a-și legitima regimul autocratic; ceea ce obținuse la Ialta și la Potsdam nu va fi suficient pentru conducătorul sovietic și, prin urmare, politica pe care trebuiau să o urmeze Statele Unite și lumea occidentală era

aceea „de îngrădire” prin „aplicarea abilității și vigilenței a unei forțe opuse într-o serie de puncte geografice și politice în continuă schimbare”.

Pe măsură ce tensiunile cu Moscova au crescut, administrația americană a permis publicarea textului sub titlul „Sursele comportamentului sovietic” în revista *Foreign Affairs* în iulie 1947, sub pseudonimul „X”. Publicarea respectivului text a provocat una dintre primele dezbateri intense privind politica externă a SUA în noul context al Războiului Rece, dar este clar că abordările sale au devenit doctrina oficială a Statelor Unite ale Americii.

George F.
Kennan
în 1947

poporului american și președintelui acestuia, care asista la eveniment, un tablou sumbru, periculos și amenințat de obiectivele lui Stalin. Este important de remarcat că în acel moment se desfășura demobilizarea forțelor americane din Europa, care la începutul anului 1947 numărau numai 391 000 de soldați din cei 3,1 milioane în total care se aflaseră pe teritoriul Europei la încheierea războiului. Pe de altă parte, în Europa de Est existau peste șase milioane de soldați ai Armatei Roșii. În acest moment, Churchill a rostit una dintre cele mai importante expresii ale Războiului Rece: „perdeaua de fier“, făcând astfel aluzie la „cortina de fier“, expresia pe care a folosit-o de fapt, care căzuse între Europa de Vest și Europa de Est controlată de sovietici, și la necesitatea ca americanii să rămână pe Vechiul Continent și să acționeze rapid în fața noii amenințări sovietice.

Inițiativele Statelor Unite

Pe parcursul anului 1946 și la începutul anului 1947, așa-numitele „teste de forță“ dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică s-au înmulțit. Iranul, Berlinul, Cehoslovacia și Germania au devenit locurile de desfășurare ale acestor demonstrații, ale încălcării acordurilor stabilite și aici s-au produs momente de tensiune crescândă. Cu toate acestea, ruptura definitivă aproape inevitabilă s-a mutat de la începutul anului 1947 în Grecia și în Turcia.

La 21 februarie 1947, guvernul britanic a trimis o notă, prin intermediul ambasadorului său de la Washington, către secretarul de stat al SUA, generalul Marshall, prin care îi comunica decizia sa de a suspenda ajutorul militar acordat Greciei – unde izbucnise un război

CUVINTE ALE ISTORIEI

Cortina de Fier

Aceasta este una dintre cele mai frecvente expresii folosite în timpul Războiului Rece, al cărei autor a fost politicianul britanic Winston Churchill. A folosit-o pentru prima dată la Conferința de la Potsdam, când a constatat înaintarea sovieticilor în Europa Centrală și de Est și imposibilitatea puterilor occidentale de a controla ceea ce se întâmpla în acele țări, în ciuda angajamentelor sovietice. Cu toate acestea, expresia a devenit populară în primăvara anului 1946, moment în care Churchill a rostit unul dintre cele mai importante texte ale acestei perioade din istoria lumii, într-un discurs ținut la Universitatea Fulton, în prezența președintelui american Truman.

În acel discurs devenit celebru, Winston Churchill a subliniat că „de la Szczecin, în Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, «o cortină de fier» a căzut peste continent“, la care a adăugat că toate țările care făceau parte din Europa Centrală și de

Est „se află în ceea ce trebuie să numesc sfera sovietică, fiind controlate din ce în ce mai mult de Moscova“.

În scurt timp, formula „cortina de fier“ a fost înlocuită cu „cortina de oțel“, deoarece aceasta a fost asociată cu persoana care o crease: Stalin, „Omul de Oțel“. Din anul 1989, această „cortină“ a început să fie dărâmată, până la dispariția ei în 1991 odată cu prăbușirea URSS.

Hartă cu Cortina de Fier marcată
cu linie neagră groasă

civil între guvern și gherila comunistă – și Turciei, din vara anului 1946, conform înțelegerii de la Londra. Această decizie avea cel puțin trei interpretări. Pe de o parte, retragerea britanicilor de pe linia de rezistență occidentală din Grecia și din Turcia presupunea și retragerea puterilor vest-europene din cadrul politicii internaționale în favoarea Statelor Unite, cărora li se cerea ca în viitor să preia conducerea și să coordoneze acțiunile blocului occidental; era, în același timp, simbolul cel mai clar al declinului Europei și al europenismului în lume, ceva prefigurat în 1918–1919 și devenit evident din 1945; și, de asemenea, într-o formă mai concretă, însemna sfârșitul Imperiului Britanic, menținut și consolidat din secolul al XIX-lea, și care în 1947 era imposibil de apărat în fața dificultăților economice grave și a revendicărilor naționaliste care se manifestau la acea vreme, printre care se remarcă cea din India, care, în august același an, s-a materializat prin ceea ce va fi, fără îndoială, un simbol mai exact al acestei situații noi.

Vidul de putere lăsat de britanici în aceste două țări, Grecia și Turcia, trebuia să fie umplut imediat. Departamentul de Stat a început curând să se gândească la modul în care să reacționeze la decizia britanică. Într-adevăr, nu numai că situația din Grecia și din Turcia era gravă: afirmarea progresivă a puterii partidelor comuniste în mai multe țări din Europa de Est, înaintarea trupelor lui Mao în China, fără posibilitatea de a fi ținute sub control, pretenția lui Ho Și Min, în Asia de Sud-Est, de a pune capăt prezenței coloniale franceze, victoria comuniștilor asupra britanicilor în peninsula Malaya în cadrul rebeliunii izbucnite, atacurile comuniștilor din Filipine împotriva armatei naționale în cadrul unui război de gherilă, iar în Europa Occidentală,